

GÉCZI JÁNOS

Sétáló árnyék

(RÉSZLET)

Apai nagyanyám Turóczi(y) Róza. Fekete, apró virágú öregasszony. Szerette az éjszakát, csillagfeljövételig ült a gangon, szagolgatta a letépett virágszálat, amelyet a szobába éjjelre be nem vitt volna. És a fehérre meszelt ház fala mindig világított, mint a frissen esett hó.

Az éjszaka, amelyet álom jár át, vagy a havazás, miként a rózsacsoda is, nem közép-kor közepi fejlemény. Korai keresztény, sőt antik előzményei vannak. Hogy mégis oly frissen hat az emlegetésük a 11–13. században, az azért van, mert a pogányok mindezekre az előzményekre nem emlékezhetnek. Számukra ezek megidézése nem a hagyományuk része. A kereszténység hozza el számukra – egy nő tiszteletét. S egy virágét is, amelyet a latin neve nyomán rózsának emlegetnek.

Egy hajnalon –Veszprémben – zakatolásra ébredek. Éppenséggel piros motorvonat fékezett, majd állt be a kertkapu és a lakás bejárata közé. Hossza miatt a talpfákra éppen csak elfér. Se előre, se hátra nem tud elmozdulni, ezért (eszembe sem jut, hogy más miatt) őrült módon hangos. Felismertem: a Studenka. A Studenka nevet a cseh gyártóról kapta volt, a Vagónka Studenka elnevezés nyomán. Gimnazistaként ilyesforma kocsival jártam hétvégenként Debrecenből haza, a szüleimhez, s persze vissza is. Olyankor este volt már, s a pirosból valami maszat lett a sötétben, idővel pedig, ahogy egyre későbbre halasztottam a kollégiumba/albérletbe visszamenetet (tolatást), egyre maszatabb. A festése alapján másik, kevésbé dicső nevet is viselt: Piroska. Ezt azonban csak akkor használtam, ha szidtam, lévén tehénnév, amivel együtt jár a barnás szőrzet és a rózsaszín tőgy is.

A vonathoz, túl az iskolába járáson, hosszú utazások kapcsolódnak: azok, amikor a nagyszüleimhez mentünk. Ez az út álló napig tartott a sívó homokdombok közt meghúzózó Monostorpályi (a Debrecen–Sáránd–Létavértes, illetve Sáránd–Nagykerek szárnyon), Debrecen (1958-ban újjáépített csarnokában Barcsay Jenő pannójával), Szajol (az artézi kútéhoz hasonló csövekből formázott korláttal), Szolnok (ahol emelt a sínköz, és a második vágányról induló vonatunktól karnyújtásnyira volt a kontyolt nyeregtetős indóház konzolsoron ülő eresszel, közepén felmagasodó huszártoronnyal és tőle nem messze a vízházzal), Békéscsaba (itt hosszú és lapos a váróterem), Kétegyháza, Medgyesegyháza útvonalon, négy vagy öt átszállással, reg-

gel hatkori indulással, Debrecen utáni reggelivel, s ebéddel, rántott csirkével Szajol vagy Szolnok után. Az este azonban már a sok aranykoronás, fekete, lapos föld közepén álló, fonott vesszőkerítéssel körbevett tanyán ért, hol lovak, pulykák és Hatytyú, a komondor vártak. S közel volt, egy nyárfás-útnyira, a földből és kőzúzalékból emelt gáton húzódó, Békéscsabát Mezőhegyessel összekötő, nyílegyenes vasúti pálya. Gőzössel, s utóbb mintha villanyos mozdonnyal, majd motorossal mentünk. Az utolsó szakasz, azt hiszem, mindig dízeles, azaz gázolajos. Átható, nagyon szeretett szaga a mai napig visszarémlik: az lenne az utazás illata. Pontosabban: a Gokart (M32) dízelszaga az, ami az utazásé.

A Debrecen–Szajol–Békéscsaba viszonylatban étkező-, illetve bisztrókocsi közlekedett, pincérekkel, a szivarzseben MÁV feliratú, szárnyak közé kényszerített jelennyel. Ha gyorsan mentünk, a többinél mindig fényesebb kerekű kísézőkocsi, illetve poggyászvagon csatlakozott a szerelvényhez, melynek kerekei másként kopantak, mint a többié, amikor kalapácsolták, Szajolban, mindig csak Szajolban, s amelybe szolgálatkész vasutasok többnyire feltették, amíg használatban volt, hűgom fémváz, négykerekű babakocsiját. A hosszú szakaszon széliránytól függően lehetett az ablakot lehúzni. A rosszul megválasztott oldalon beszállt a korom, s olyankor a szemünkre nagyon kellett vigyázni, nehogy belerepüljön a szikra. A szikra nyáron vonaltüzet okozott, ámbár a tűz nem vonalban terjedt, hanem az árokparton, foltosan. Volt, amikor tűzben robogott a szerelvényünk, száguldottunk át a tűzön, láttam, miként hamvadnak el az akáclevelek, s omlanak alá a szenes faágak. Téli hajnalokon vagy estéken pedig hosszú csóvát alkotva repkedtek a szikrák a mozdony kéményéből. A 375-ösből azonban sokkal inkább, mint a Bivalynak (vagy futása alapján Nurminak) becézett 424-esből.

Az utazás: izgalom, feszes rend, kényelem, ismeretlen vidék, fölfedezés, peron, szempillantásnyi lehetőségek látványra, tömegre, falvakra, tájélmény, kidőlt keresztetek, gyermekszáj („Basszátok, megdöglött a Jézuska!”), karnyújtásnyira elrohanó villanyoszlop, emberek, akik én is lehetnék, piros tekintetű cseresznyefák, bodzabokrok a töltés alján, búcsúzások és találkozások könnyei a zsebkendőkben, s takaros kicsiny házak, amelyek előtt palacsintatányérral a hónuk alatt férfiak szalutálnak, tányérsapka fejükön, lakkcsat a nadrágszíjon, fényes, kerek orrú a cipő a lábukon. Hátuk mögött léckerítés, a kerítésen kakas vagy felfordított cserépedény.

Nincs mese, menni kell. Szedd a lábad, kisapám. Integess aztán! Az indóházak, amelyek egyformák és azért mindig mások.

Mire kamaszkoromba belenőttem, miként komlóhajtás a bakterház tetőjének cserepei alá az immár megnevezetlenségben maradó helység, a Debrecen–Szajol–Békéscsaba vonal vasútállomásának végén, a vasúton való közlekedés eredményeként megszületett az a térkép, amely a fizikailag általam ismert (antropológiai!) tér centrumát adja. Magyarország. Kelet- és Dél-Alföld. Északon a Hortobágygal (vízimalarak: vadlúd, réce, sirály! sirály!, és egy fél tűzok, a cirokföldről felül félig kilógó tűzok), nyugaton a Tiszával (a vonat, mint a filmekben láttam, a felrobbantott hídból

a víz alá szalad), délen a román határral, amely felől úgy érkeznek a szerelvények, hogy a fülkeajtókban határőrök tömege.

Legjobban azonban nem a mozdony, a vonatszerelvény, a vasutasok, az utazás váltotta ki rokonszenvememet, hanem a sínpárok, legyenek bár magukban vagy párban, avagy triplán – mi több: tömegben. Mellettük hol magányos bakterház áll (ha a vasutat keresztezi a közút), hol indóház (amelynél kizárólag akkor áll meg a vonat, ha van föl- vagy leszálló, avagy akad elszállítandó teheráru, és ha a vonal szárnyvonal), hol pedig valódi állomás (ha kötelező a szerelvény számára a megállás), és akkor van váróterem, resti, váltó, jegykiadó fülke, forgatható tányér pénztáros előtt, s a pénztárosból csak az látszik, ami a szája fölött van.

Sínpárok! Dupla fémvonaluk olyan megnyugtatóan tart egybe, s a végtelenben, hacsak nem kanyarodtak ki látóteremből vagy nem ágaskodnak a képeim elé holmi tömör dolgok, mint épületek, domborzati tárgyak, fák, a végtelenben összefornak, egyetlen pontban kihunynak.

Nem oly régen, februárban Délvidéken kóboroltam, Szabadkán, Kanizsán, Újvidéken fényképeket készítettem, s a néhány házból álló, Tiszához közeli telepen egy rózsaszín falú, csupa kusza gallyú barackfák mögé húzódó épület mellett vártam sziken élő költő barátom feleségére. Indóház volt az, elhagyott vasúti pálya mellett. Rózsaszínéhez illett a rozsdás sínpár. Veszprémben ugyancsak van több, nem oly régen még elhagyott, mára vendéglővé emelkedett indóház (a Balatonhoz vezető egykori mellékszárnnyra emlékeztető), amelyeket időről időre fölfedezek magamnak, s kerengek körülöttük, mintha pályva tartana fogva, akként, mintha Cholnoky Viktor-novella hőse lennék, s a megállónál a vízbefűlt, ámde utazásra és társalgásra képes utasra várnék.

Indóházra (vasúti pályaházra) számos emlékem vonatkozik, például át a sárga vasút mellé ültetett házak között, át Erdélyen és Románián, Sumenben (1967), Thesszalonikiból Athén felé utazva, talán Kavalában, ahol kígyó esett az állomástetőről a lábam elé (1978-ban, ahogy megírtam *Kezét reá veté, hogy lásson...* regényemben), vagy a Yunnan tartománybeli kínai vasútnál (Kunming, 2008), ahol a szokásosnál keskenyebb vágányú, elkeserítően kanyargó vonalra bukkantam (elképzelttem, ahogyan csillék gurulnak a sínen a monszundzsungel alagútjában), s mint megtudtam, tart az egészen Tibet határától Vietnámgig, azaz ezer és ezer kilométernél hosszabban fut, fut, mint a spulniról a selyemfonál. Szépséges, apró indóházak, misztikusan gyönyörűek, mint Carra ezoterikussá alakult Pó-völgyi bakterházai, mint Tolnai palicsi feljegyzéseinek építményei, mindenfelé található. Legtöbbjük magányosan áll, többnyire emeletes, kertje vagy ápolatlan, vagy kietlen, ezért csak madonnaliliomok és puszpángok élnek meg bennük; ezek az épületek, láttam, ugyanolyanok Európában, Ázsiában és Afrikában, így az állandóságot és a biztonságot képviselik a gyerekkor (Létavértes és Debrecen, első megálló: Monostorpályi) és a mai élettér között.

Monostorpályi lakosai többségében nem katolikusok. A Havi – azaz a havazásos – Boldogasszony tiszteletére gyerekkoromból nekem nem jut megfelelő példa. A falu lakossága nagyrészt református; legendásan nyakas itt mindenki.

Nem kapok rendszeres vallásos nevelést, annak ellenére, hogy gyermekként, falum előtt eltitkoltan, nagyszüleimnél nyári hittanoktatáson veszek részt, és anyai családom hitének megfelelően Medgyesegyházán bérmálkodom. Nem vagyok hívő, de ezt magánügyemnek tekintem, s amit a kereszténységről tudni kell egy európai embernek, azt nem szégyellem tudni. Ismerem a kereszténység nem egy tévedését, a bűneit sem hallgatom el. És nem zavar, hogy a mentalitásom mindezek ellenére keresztény: felerészben protestáns, felerészben katolikus. Sajnálom, hogy alig van bennem a szívemnek megfelelőbb görögség szerinti keresztény vonás, és még kevesebb, ami a muszlim emberekre jellemző.

Holott én az eszem szerint szúfi lennék.

A faluban egyetlen, a törökök hitére tért emberről tudni, akinek amúgy a nevét felvette a helyi általános iskola. Régen Tóthnak mondták ezt az embert, ma Thuoltként emlegetik. Amikor kimentem a temetőbe, hogy megkeressem a kriptáját, nem találtam meg.

Azt hiszem, az a szöveg, amelyet az indóháztól fogva magam mögött vonszolok, mert hozzám tapad, a testem függelékévé vált, mint az árnyék, kék. Kék, mint az arisztokraták vére.

Másrészt tudom, hogy ennek a falunak, amiről beszélek, mint üvegdarabnak a vízben, nincsen árnyéka. Nincs neki múltja, azaz úgy éli a mindennapjait, mint aminek nem került volna múlt. Megfordult a világ rendje, a hagyományokat már csak a városokban élik, a falumon meg minden szél átfúj.

Apám gyűlöli Ady verseit, nem tudom meg sosem, miért. Kutyánk a nevét Ady pirosra festett orrlukú szerelméről kapja, így hamarabb tanulom meg a nő, mint a költő nevét. Léda miatt magam sem fogom sosem megszeretni Lédát, számomra az eb valósabb lény, mint a hisztis versek hisztérikus asszonya.

Kevesebb mint huszonöt év múlva, 2034-ben nyolcvanéves leszek. Itt fognak eltemetni, remélem, de csak azért, hogy minden éjjel visszaszálljak, miként a sok gyermekes Cholnokyéék kísérteti alakjai, Veszprémbe. Hajnalonként azonban visszaérek a homokdombok közé, az akácok közén lévő temetőbe. Én leszek annak bizonyítéka, hogy a két – egy velejéig református és egy velejéig katolikus – település között van valaki, akit nem lehet megosztani, itt is, ott is teljes ember marad.

Ez az a hely, ahol először ráébredek, van tudás, amely kevés, s van, amelyik veszéyleket rejt magában. Ilyen az íróké is. Minden okom megvan rá, hogy rosszul érezzem magam azért, amiért oly keveset ismerek-értek meg arról a közel ezer év-

ről, amelyet Monostorpályi a magáénak tudhat, ráadásul, hiába beszélek egykor nyírségiesen, példaként a lovat lúnak ejtem, bármennyi factumot is ismerek a falum múltjából, azokat, ha panorámává fogom össze, és kellően kiszélesítem, bizonyosan blöffölök. S jó lenne nem feleslegesen dumálni, nem úgy szórni a rizsát, hogy pocskékba menjen a fogfényű terményszem. Veszélyeket egyéb foglalkozás is rejt magában, véleményem szerint a tanároké is ilyen, az orvosoké is. Szó, ami szó, értelmiségiék ezek mind, tehát a szellemi foglalkozás rejti magában azt a kockázatot, amelyet említék.

A falum nevében semmi nem igaz.

Az sem tudható, valójában merre állt a monostor, meglehet, amiként a legutóbbi régészeti kutatások állítják, a jelenlegi templom helyén, meglehet, miként a nép emlékezetéből következtethető, az Akasztódombon, amelyet kettévág a Hosszúpályiba tartó vasútvonal, s amelyet susnyás akácós nőtt be. Ott van is valami épületmaradvány, mely legendák talpköve.

S a pálosok sem a legismertebb rend.

Azt a keveset, amit (Első remete) Szent Pálról tudunk, leginkább Jeromosnak köszönhetjük. Ő, valamint Athanáz az, aki megemlékezett a harmadik században élt keleti szerzetesről, a holló táplálta thébai remetéről. Pál, aki a keresztényüldöző Decius császár uralkodása idején ült, félt, hogy hite miatt családja feljelenti, s attól is rettegett, hogy a római erőszaknak engedve megtagadja a hitét. Szentsége, laza szerzetesi közössége révén, gyorsan terjed, Szent Antal elődjének tekinti, s ez is hozzájárul ismertségéhez – ő lesz az első szerzetesszent, már Gelasius pápa, az 5. században, szentté nyilvánítja. A sivatagi körülmények között mumifikálódott tetemét a 12. század végével Konstantinápolyba szállítják, s a Megcsodált Mária templomba helyezték el, ámbár fej nélkül. A fejét ugyanis Rómába hurcolják, ahonnan IV. Károly Prágába viteti. 1240-ben a fej Velencébe kerül. Ugyanebben az évben egy velencei polgár a konstantinápolyi testmaradványt megszerzi, s az adriai városba hurcolja. A tetem részeinek egyesítése a Szent Julián templomban történik meg. 1381-ben azt titokban, Nagy Lajos parancsára Budára szállítják. Onnan kerül majd Budaszentlőrincre, s a törökök elől mentendő, Elefántra, s tovább, Trencsén várába, ahol 1527-ben elég.

A szent tiszteletét képviselő rend az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend. 1308-ban lett Róma által elfogadva, érdeméül Boldog Özsébnek. Úgyhogy nem szerencsés a falunk nevét Első remete Szent Pálhoz kötni – de inkább a rómaiból kereszténnyé váló Szent Páléhoz, akinek szerepe sokakban Keresztelő Szent Jánoséhoz hasonlítható.

S a faluhoz kötődő kolostor idővel, hogy pálos rendű lesz, a lakói a Keresztelő Szent János nevet nem tartják meg.

A monostoralapítás időpontja nem ismert. Az azonban igen, hogy 1241-ben, a tatárjáráskor a monostor kéttornyú temploma átvészeli az országos pusztulást, s maga a monostor a váradelőhegyi premontrei kolostor filiája.

Az utcákat létrehozó telkes házak, sosem tudtam eldönteni, részletként érdekeseke-e, vagy faluképként. Nincs egy ház se, amely hasonlatára lelne egy másik házban, miközben akad olyan nézőpont, amikor mindegyik már-már azonos. S azt sem tudom, miként a nagyon szerethető asszonyok esetében, van-e a falunak múltja, vagy örök életű, és éppen ezért örökre kortalan.

A falu változatlan, gondolom, holott illőbb lenne azt mondanom, hogy én, ahogyan gondolkodom a szülőfalumról, az a változatlan. Szó, ami szó: minden a helyén marad. Ott vannak a dolgok, ahol maradtak három hete, egy éve, évtizede, fél évszázada. A fecskék, holott tömegesen tűnnek el a magyarság égboltjáról, apáméknál ugyanúgy költenek június 6-án a nyári konyha plafonja alá rakott fészekben, a maguk sarkában, mint régen, csupán az épületet, a helyiséget hagyta el a funkciója, a térdig felugráló rózsák is virágznak a zöldre festett drótkerítés és a lakóház közé beszorult virágágyásban, olyan pirosan, amilyenek az acsarkodástól izgatott rózsák csak lehetnek, és a Tótkert egykori rétje fölött még mindig ott cikázgatnak egyetlen fekete szárnyfoltjaikkal a káposztalepkék. Az istállók szaglanak, holott nem dobrokol bennük muraközi ló, nem mélézik benne istennőszemű tehén. Zeller hízik a fekete húsú, kotuszagú föld alatt, és a lexikonok is őrzik az adatot: a hazai zellertermés 70–90%-át ez a falu szolgáltatja. Ebben a változatlan községben egyedül én vagyok, hogy hazajövök, menten kiderül, a változó. Aki üldögél a széken, a komputere fölé hajol, és képes lenne mindent leírni, csak azt nem, amit most leír, mert abba szorul benne minden, ami mozog: én.